

University of Groningen

Het Objectiviteitsbeginsel in de oudste Grieksche ethiek

Wal, Libbe Gerrit van der

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1934

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Wal, L. G. V. D. (1934). *Het Objectiviteitsbeginsel in de oudste Grieksche ethiek*. De Waal.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

INLEIDING.

De prolegomena voor de hier geboden studie over „*Het Objectiviteitsbeginsel in de oudste Grieksche ethiek*” kunnen kort zijn: zij hebben uiteen te zetten, wat het objectiviteitsbeginsel is, wat wij zullen verstaan onder „Grieksche ethiek”, en tenslotte, in welke zin er sprake kan zijn van een verbinding dezer beide begrippen, zooals de titel die aangeeft.

Wanneer iemand ons, nadat wij een daad van offerende menschenliefde hebben beoordeeld als „goed”, als „slecht” daarentegen een, die getuigt van een niets ontziende zelfzucht, verrast met de vraag, *wàt dan toch eigenlijk goed is en wat slecht*, dan staan wij tegenover dit grondprobleem der ethiek als de sophisten tegenover Sokrates telkens herhaalde vraag naar het wezen der deugd: onbeholpen, en zoo de ander zich al tevreden stelt met ons antwoord, wij zelf behouden het beschamend gevoel, dat wij, daareven nog zoo zeker in ons oordeel, zoo vast overtuigd van ons gelijk, toch blijkbaar slechts woorden hebben gebruikt, waarvan de diepste beteekenis ons zelf ontgaat. En zoodra wij een handeling moeten beoordeelen, bij welker waardebeplating wij minder vast door ons gevoel worden geleid, beseffen wij nog pijnlijker het missen van een vast criterium, een laatste maatstaf voor goed en slecht. Edoch, wij zijn hier wijzer dan we zelf wel weten: al kennen wij die maatstaf niet, onbewust leggen wij hem aan — en toonen daardoor, dat we hem bezitten — bij elk concreet zedelijk oordeel. Het is nu de taak der ethiek *niet* om ons een van elders geïmporteerde maatstaf te leveren, maar *onze eigen maatstaf*, die wij reeds in onwetendheid

gebruikten, moet uit ons worden opgediept en ons gewezen. De begrippen „goed” en „slecht” zijn ons „gegeven”, maar slechts, naar Kant's bekende woorden als „verworren”. De ethiek heeft deze begrippen „zu zergliedern, ausführlich und bestimmt zu machen”: zij moet ons leeren daaromtrent onszelven te verstaan. Doordringen moeten wij tot wat tenslotte telkens weer bij elk zedelijk oordeel onze diepste bedoeling is. In alle, schoon veelal zeer uiteenloopende opvattingen over wat onze goed- of afkeuring verdient, wat „goed” is, wat „slecht”; opvattingen, verschillend naar tijd, plaats, volk, klasse of individu, in al die bijzondere oordeelen schuilt *het ééne beginsel van goed en slecht*, hoezeer het dan ook werkelijk *verscholen* moge zijn, hoezeer ook tengevolge van storende omstandigheden als domheid, vooroordeel of eigenbelang met deze laatste maatstaf vaak gebrekkig is gemeten. Dat, wat de ethiek moet opsporen, is dit beginsel, dit „oberste Prinzip dem sich sämtliche Einzelurteile als seine Anwendungen auf besondere Fälle erschöpfend und widerspruchlos unterordnen lassen”¹). Dit beginsel nu der zedelijkheid, dat voor de zedelijke beoordeeling is, wat het „principium contradictionis et exclusi tertii” is voor het logisch denken, heeft Heymans meenen te vinden in wat hij heeft genoemd het *objectiviteitsbeginsel*²), waarvan de inhoud deze is:

Datgene, naar de mate van welks aanwezigheid wij een persoon — bij de beoordeeling eener handeling treft het

1) Heymans, *Einführung in die Ethik*, pag. 6. Vgl. verder de geheele „Einleitung” van dit werk en *Methoden en theorieën op het gebied der Ethiek*, Theol. Tijdschr. 1917. Tevens: Leo Polak, *Over de methode der Normwetenschappen*, Tijdschr. v. Zedekunde, 1920 (= *De Zin der Vergelding* I, Inleiding hoofdst. III).

2) *Ethik*, pag. 239 sqq.; *De objectiviteitshypothese en de normale instincten*, T. v. Z. 1920; *Het objectiviteitsbeginsel en de koop-handel*, T. v. Z. 1921.

oordeel eigenlijk de handelende of als handelend gedachte persoon — zedelijk hooger of lager stellen, beter of slechter vinden, is *de objectiviteit zijner gezindheid*, d.w.z. zijn wil om bij elke beslissing alle beschikbare gegevens te wege*n objectief*, op algemeen-geldige wijs, dus niet subjectief, naar hun waarde-slechts-voor-hem, maar naar hun eigen werkelijk gewicht; het is zijn zich willen uittillen boven de enge wereld-van-het-ik tot een algemeen gezichtspunt, vrij van individueele beperking; zijn ontvankelijkheid voor anderer belangen en wenschen in niet mindere mate dan voor zijn eigen; zijn vergeten van zichzelf als zoodanig; zijn „sachliche Gesinnung” (S t u m p f); zijn „practische ruimte van blik”, d. i. zijn ruimte van hart.

Met deze korte uiteenzetting van functie en inhoud van het objectiviteitsbeginsel worde hier volstaan; wat nog duister gebleven of misverstaan kan zijn, zal in het vervolg van mijn betoog voldoende worden toegelicht en rechtgezet.

Wat nu in de tweede plaats het begrip „Grieksche ethiek” betreft, men zal, zoo min als het zedelijk oordeelen „ethiek”, het denken „logica” genoemd mag worden, evenmin aan het Grieksche zedelijk oordeelen de naam mogen geven van „Grieksche ethiek”. Wanneer dus Ernst Howald in zijn „*Ethik des Altertums*” (1927) als datgene, „was gemeinhin von einer Geschichte der Ethik erwartet wird”, noemt (pag. 1): „eine Darstellung der sich wandelnden Anschauungen über die Pflichten der Menschen untereinander und gegen ihre Gemeinschaft”, dan zal men weliswaar, lettend op de werken van b.v. S c h m i d t en M a x W u n d t, moeten toegeven, dat dit blijkbaar „erwartet wird”, gerechtvaardigd echter lijkt mij deze verwachting zeker niet: *zij berust op de verwarring van ethiek en moraal*. De moraal van een tijd, volk, klasse of persoon is de som van de voor dat tijdperk of volk, die klasse of persoon geldende „Anschauungen”, boven ge-

noemd, de daar of toen heerschende *praktijk van het zedelijk oordeelen*. „Ethiek” daarentegen is nu eenmaal de naam van een *wetenschap*, nl. de wetenschap, die het zedelijk oordeelen tot object heeft, en dus nooit met dat haar object identiek kan zijn. Onder „Grieksche ethiek” zal men dus niet moeten verstaan de praktijk van het zedelijk oordeelen in Griekenland, maar *de door Grieksche filosofen ondernomen pogingen om bij deze praktijk een wetenschappelijke theorie te geven*.

In wat volgt zal enkel worden nagegaan, waar wij het objectiviteitsbeginsel vinden in de Grieksche *ethiek*, terwijl een onderzoek naar „Het objectiviteitsbeginsel in de Grieksche *moraal*”, dat schoon in principe mogelijk ¹⁾, nochtans op groote en talrijke moeilijkheden zou stuiten, hier niet zal worden ondernomen.

Hoe echter is het mogelijk, dat men dit beginsel vindt in de Grieksche *ethiek*? Zal men niet, wanneer men zoekt naar deze nieuwe wijsheid in die oude, noodzakelijk vervallen in de vaker gemaakte fout, dat men aan de woorden van Grieksche filosofen zoo lang „herumdeutelt”, tot er gedachten uit worden gehaald, welke hij, die de woorden schreef, er nooit inlegde? Zal hier misschien weer eens een staaltje worden vertoond van die gevaarlijke kunst van het „hineininterpretieren”, opdat aldus Grieksche denkers, wier namen met de suggestie van de eeuwen zijn geladen, worden geannexeerd voor de eigen dierbare leer, die daarvoor aan geloofwaardigheid moet winnen?

Tegenover bedenkingen van dezen aard, die wellicht bij

1) Men zou dan eerst nauwkeurig moeten vaststellen, *hoe de Grieksche moraal was*, — waarbij men zich zou moeten hoeden voor de gelijkstelling van zeden en moraal, van handelen en beoordeelen! — en vervolgens nagaan, of ook deze moraal begrepen kan worden als een *vertroebelde toepassing van het objectiviteitsbeginsel*, of men dus „storende omstandigheden” kan aanwijzen, die de afwijkingen geheel verklaren. Vgl. Heymans, *Ethik*, pag. 142 sqq.

deze of gene zijn opgekomen, vinde hier ons speuren naar het objectiviteitsbeginsel in de Grieksche ethiek de principieele rechtvaardiging, die het behoeft.

Wanneer eindelijk na vele vergeefsche pogingen een probleem is opgelost, dan zal hij, die dit resultaat heeft bereikt, wellicht een andere kijk krijgen op zijn voorgangers dan hij tijdens zijn zoeken had. Zag hij voordien in de eerste plaats datgene, waarin zij faalden, omdat juist, wat zij onverklaard lieten hem dreef tot dieper graven, nu, met de volledige oplossing voor oogen, zal hij tevens gaan zien, hoeveel daarvan door hen reeds werd gevonden. In een theorie, welke hij eens beoordeelde als een louter willekeurige constructie, ontdekt hij, zij het dan ook onder een fantastische bovenbouw, zijn eigen fundamenten; oplossingen, die hem vroeger zóó met elkaar in strijd schenen, dat hij zich kon afvragen, of zij waarlijk antwoorden wilden zijn op dezelfde vraag, worden nu door hem begrepen als eenzijdige belichtingen van wat hij zelve vond; bijzonderheden in woordkeus, welke hij tevoren nauwelijks had opgemerkt, krijgen plotseling een diepere zin, omdat zich daarin verraadt een onzeker tasten in de richting, waarin de schrijver blijkbaar slechts vermoedde, dat de waarheid lag.

Zooals nu de juiste oplossing van een probleem in onvolgroeide staat terug te vinden is in althans een deel der vroeger geboden oplossingen, *precies zóó zal de zuivere formuleering van het beginsel van goed en slecht terug gevonden kunnen worden in een deel der ethische theorieën*: deze onbewust aangelegde laatste maatstaf zal door eenige ethici zoo al niet geheel, dan toch allicht voor een, zij het klein, deel zijn blootgelegd.

Zooveel over wat men zou kunnen noemen *de positieve, aantrekkende en richtende, invloed van het beginsel van goed en slecht op de ethiek*.

Het is zeker niet minder belangwekkend te zien, hoe de

ethische theorieën van datzelfde beginsel ook *de negatieve, storende werking* kunnen ondergaan. De ethicus immers kan door die laatste maatstaf, die hij zelf niet kent, maar die zich openbaart in wat hij zonder redeneeren *voelt* omtrent goed en slecht, in conflict worden gebracht met het door hem zelf verkondigde „beginsel”, de vrucht van zijn verstand, dat niet enkel heeft *nà-gedacht*, maar ook heeft *vóór-gedicht*. Zoo is reeds menig ethicus teruggedeinsd voor de laatste consequentie's van zijn eigen theorie, en heeft hij vaak wanhopige pogingen in 't werk gesteld — en geen verwringing van de taal, geen sophisme werd dan versmaad! — om uit wat hij tot grondwaarheid voorbarig had geproclameerd datgene af te leiden, wat er weliswaar logisch niet uit *kòn* worden afgeleid, maar wat hem werd gedictieerd door zijn niet te misleiden hart. Maar ook in minder duidelijke gevallen blijkt de natuur sterker dan de leer, b.v. waar in een paar argeloos geschreven woorden, die ontkomen zijn aan de even verslachte verstandscontrôle, plotseling des schrijvers diepste bedoeling wordt geopenbaard. Waar in een ethisch systeem een zoodanige breuk ondanks alle kunstige overpleistering is aan te wijzen, *daar heeft het primaire beginsel de secundaire theorie doorbroken*, wat de ondeugdelijkheid der theorie bewijst, maar pleit voor het zedelijk gevoel van haar schepper!

Op de hier geschetste wijze dan hebben de ethische theorieën de heimelijke werking ondergaan van het beginsel van goed en slecht. Indien nu dit beginsel inderdaad gevonden is in het door Heymans geformuleerde objectiviteitsbeginsel, dan zal *dàt* dus de stille kracht zijn, die haar positieve en negatieve invloed in de ethiek doet gevoelen. Hier nu zal worden onderzocht, *of het objectiviteitsbeginsel die kracht geweest kan zijn*, m.a.w. in de eerste plaats in hoeverre het objectiviteitsbeginsel reeds gedeeltelijk is ontsluierd in de Grieksche ethiek, of de Grieksche theorieën liggen in de richting van de objectiviteitstheorie, en in de

tweede plaats of de werking van het objectiviteitsbeginsel de breuken in de Grieksche systemen kan verklaren.

De resultaten van dit onderzoek zijn in de volgende bladzijden neergelegd; wat wij uit deze resultaten mogen concluderen zal aan het slot worden geformuleerd.
